

Sprawozdanie z monitoringu i ewaluacji
Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy
Zastępczej dla Miasta Kielce
na lata 2014–2016

Kielce 2017

Spis treści:

Wstęp	3
Rozdział I. Monitoring realizacji celów głównych	5
I.1. Realizacja celu głównego 1: <i>Wzmocnienie funkcji rodziny jako naturalnego środowiska ekuńczo–wychowawczego dla dzieci</i>	5
I.2. Realizacja celu głównego 2: <i>Zapewnienie pieczy zastępczej dzieciom w przypadku niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców biologicznych</i>	12
I.3. Realizacja celu głównego 3: <i>Wspieranie placówek opiekuńczo–wychowawczych w osiaganiu standardu opieki i wychowania</i>	18
I.4. Realizacja celu głównego 4: <i>Pomoc w usamodzielnieniu wychowanków pieczy zastępczej</i>	19
Rozdział II. Ewaluacja Programu	23
Rozdział III. Wnioski	32
Rozdział V. Rekomendacje	34
Spis tabel i wykresów	35

Wstęp

Monitorowany i ewaluowany Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016 (Program) został napisany w oparciu o obowiązujące przepisy w ustawodawstwie krajowym oraz był spójny z dokumentami lokalnymi i zarządzeniami wewnętrznymi Dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Kielcach (MOPR). Nadrzędnym celem Programu było zaplanowanie i podjęcie działań w zakresie wspierania rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz rozwój systemu pieczy zastępczej jako czasowej formy sprawowania opieki i wychowania dzieci. Cele główne, szczegółowe oraz zaplanowane działania zostały opracowane w oparciu o diagnozę sytuacji rodzin zamieszkałych na terenie Kielc, w tym rodzin korzystających z pomocy społecznej oraz tworzących system pieczy zastępczej. Ponadto zdiagnozowano funkcjonującą sieć wsparcia instytucjonalnego pod kątem możliwości zaspokojenia potrzeb rodzin wymagających różnego typu pomocy oraz prowadzenia działań prewencyjnych wobec pojawiania się kolejnych trudności w funkcjonowaniu rodzin. Mocne strony (zasoby) i słabe strony systemu wspierania rodziny w Kielcach oraz ocena szans i zagrożeń dla jego działania wynikająca z uwarunkowań zewnętrznych, zostały zawarte w analizie SWOT.

W trakcie realizacji Programu, MOPR w Kielcach opracował i wdrożył w 2015 roku *Procedurę postępowania pracownika socjalnego świadczącego pomoc w formie pracy socjalnej na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych* przyjętą zarządzeniem Dyrektora MOPR nr 15/2015 z dnia 14 września 2015 roku (Procedura). Postępowanie pracowników socjalnych w pracy z rodzinami według niniejszej Procedury zostało uwzględnione w ankiecie ewaluacyjnej Programu, ponieważ w dokumencie tym został określony tryb postępowania metodycznego w pracy z rodziną przeżywającą trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Oprócz ww. Procedury, w latach 2015–2016 wprowadzono 3 nowe formy wsparcia rodziny w ramach kolejnych ustaw. Od 1 stycznia 2016 roku – zgodnie z Ustawą o świadczeniach rodzinnych z dnia 28 listopada 2003 roku (Dz. U. 2016 poz. 1518, 1579, ze zm.) – wprowadzono świadczenie rodzicielskie w wysokości 1 000 zł. Przysługuje ono osobom, które nie otrzymują zasiłku macieżyńskiego, czyli rolnikom, studentom, bezrobotnym oraz świadczącym pracę na podstawie umowy o dzieło. Można je pobierać przez rok, a w przypadku urodzenia bądź przyjęcia na wychowanie większej liczby dzieci – odpowiednio dłużej, zgodnie z zapisami ustawy. Dnia 1 stycznia 2015 roku weszła w życie

Ustawa o Karcie Dużej Rodziny z dnia 5 grudnia 2014 roku (Dz. U. 2014 poz. 1863, ze zm.). Na podstawie Karty Dużej Rodziny oferowany jest system zniżek oraz dodatkowych uprawnień dla rodzin posiadających co najmniej troje dzieci. Od 1 kwietnia 2016 roku obowiązuje Ustawa o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci z dnia 11 lutego 2016 roku (Dz. U. 2016 poz. 195, ze zm.) - tzw. *Program Rodzina 500+*. Na mocy ww. ustawy wypłacane są świadczenia wychowawcze w wysokości 500 zł miesięcznie na dziecko do czasu ukończenia przez każde dziecko 18 roku życia, przy czym wypłaty przysługują na każde drugie i kolejne dziecko bez względu na wysokość dochodu rodziny, natomiast na pierwsze dziecko, jeśli dochód na osobę nie przekracza 800 zł oraz pierwsze dziecko, jeśli dochód na osobę nie przekracza 1 200 zł, a którekolwiek z dzieci w rodzinie ma orzeczoną niepełnosprawność.

Ewaluacja Programu za lata 2014–2016 została poprzedzona dwukrotnym monitoringiem stopnia i zakresu osiągnięcia wyznaczonych celów w oparciu o zapisane działania i wskaźniki. Pierwszy monitoring, przeprowadzony był na początku 2016 roku i obejmował lata 2014–2015, a drugi cały okres realizacji Programu. Dane do monitoringów otrzymano od realizatorów poszczególnych celów, czyli instytucji odpowiedzialnych za przeprowadzenie zapisanych w Programie działań. Sporządzone sprawozdanie z drugiego monitoringu stanowi część niniejszego dokumentu i zawarte jest w I rozdziale. Drugi rozdział obejmuje część ewaluację Programu za lata 2014–2016, sporządzoną głównie na podstawie danych uzyskanych z ankiety przeprowadzonej z pracownikami socjalnymi specjalizującymi się w pracy z rodzinami. Kolejny III rozdział niniejszego dokumentu zawiera wnioski z monitoringu i ewaluacji, a na IV rozdział składają się rekomendacje dotyczące Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2017–2019.

Rozdział I. Monitoring realizacji celów głównych

I.1. Realizacja celu głównego 1: Wzmocnienie funkcji rodziny jako naturalnego środowiska opiekuńczo-wychowawczego dla dzieci

Cele szczegółowe	Działanie	Wskaźniki	2014	2015	2016
Poprawa jakości życia rodzin i dzieci poprzez rozwój aktywności własnej oraz zapobieganie marginalizacji	Realizacja i koordynowanie programów wsparcia rodzin wielodzietnych	Liczba rodzin objętych Programem Karta Dużej Rodziny	795	1 300	1 467
		Liczba rodzin korzystających z samorządowego Programu dla rodzin wielodzietnych	795	1 300	1 467
		Liczba podmiotów realizujących samorządowy Program dla rodzin wielodzietnych	11	11	11
	Organizowanie dla rodzin z określonym problemem grup wsparcia, mających na celu wzajemną edukację, wymianę doświadczeń i naukę umiejętności radzenia sobie z problemami	Liczba zorganizowanych grup wsparcia	1	1	1
		Liczba osób, które uczestniczyły w grupach wsparcia w stosunku do liczby osób, którym zaproponowano uczestnictwo w tego typu grupach	7/51	6/28	6/37
Wspieranie rodziny poprzez podnoszenie kompetencji i umiejętności wychowawczych oraz opiekuńczych rodziców, które umożliwią wychowywanie się dzieci w rodzinie naturalnej	Prowadzenie zajęć Szkoły dla Rodziców i Wychowawców	Liczba osób, które ukończyły Szkołę dla Rodziców i Wychowawców w stosunku do liczby osób, którym zaproponowano uczestnictwo	42/74	38/79	39/85
	Rozwój poradnictwa specjalistycznego, w szczególności pedagogicznego i psychologicznego	Liczba konsultacji pedagogicznych i psychologicznych	31 (pedag.), 373 (psych.)	29 (pedag.), 449 (psych.)	25 (pedag.), 414 (psych.)
			MZPPP 2013/2014 4 335	MZPPP 2014/2015 3 747	MZPPP 2015/2016 3 472

		Wzmocnienie kadrowe Zespołu Profilaktyki rodzinnej MOPR o specjalistów z różnych dziedzin	0	0	1
Wspieranie rodziny naturalnej poprzez działania interdyscyplinarne	Monitorowanie sytuacji dziecka w rodzinie zagrożonej kryzysem	Liczba monitorowanych rodzin przez pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi w stosunku do wszystkich rodzin z dziećmi	461/2739	418/2249	209/1917
		Liczba monitorowanych rodzin poprzez działania interdyscyplinarne w stosunku do liczby monitorowanych rodzin przez pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi	200/461	212/418	209/209
	Objęcie większej liczby rodzin z dziećmi wsparciem asystenta rodziny	Liczba rodzin z dziećmi, z którymi pracuje asystent rodziny w stosunku do wszystkich rodzin z dziećmi	116/2739	101/2249	138/1917
	Objęcie większej liczby rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej wsparciem asystenta rodziny	Liczba rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, z którymi pracuje asystent rodziny w stosunku do rodzin, których dzieci przebywają w pieczy zastępczej	6 rodzin/ 162 rodziny	8 rodzin/ 158 rodzin	14 rodzin/ 149 rodzin
Zapobieganie sytuacjom kryzysowym, w szczególności oddzielenia dziecka od rodziny biologicznej poprzez pracę socjalną	Zwiększenie liczby pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi w rejonach opiekuńczych	Liczba pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami w stosunku do pozostałych pracowników socjalnych na rejonach opiekuńczych (bez Działu ds. Bezdomności)	41/136	42/150	42/134
	Prowadzenie grup wsparcia dla rodzin z dziećmi, warsztatów edukacyjnych oraz tematycznych warsztatów np. umiejętności rodzicielskich, komunikacji itp.	Liczba rodzin biorących udział w szkoleniach, warsztatach w stosunku do ogółu rodzin z dziećmi objętych wsparciem pomocy społecznej	34/2739	22/2249	13/1917

	Systematyczne szkolenia pracowników socjalnych pracujących z rodzinami oraz asystentów rodziny w zakresie identyfikowania i pomocy w rozwiązywaniu problemów występujących w rodzinach dysfunkcyjnych.	Liczba szkolących się i doksztalających się pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny w stosunku do ogółu tych grup zawodowych (szkolenia wewnętrzne)	13/136	11/150	19/134
		Liczba i rodzaj zorganizowanych szkoleń na podstawie rozeznania potrzeb szkoleniowych (ankieta diagnostyczna)	0	0	0
Wsparcie dzieci z rodzin zagrożonych dysfunkcjami lub dysfunkcyjnych poprzez wyrównywanie szans i zapobieganie niedostosowaniu społecznemu	Rozszerzanie oferty zajęć o charakterze specjalistycznym (socjoterapeutycznym, korekcyjnym) w placówkach wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży	Liczba rodzajów zajęć oferowanych przez placówki (*liczba miejsc w placówkach)	9/1 529 (1 225)*	9/1 515 (1 195)*	9/1 964 (1 210)*
		Liczba miejsc w placówkach dla dzieci biorących udział w zajęciach specjalistycznych i liczba placówek prowadzących zajęcia o charakterze specjalistycznym	280/5	280/4	280/5
	Współpraca pomiędzy placówkami wsparcia dziennego (rozszerzenie współpracy: ustalenie standardu współpracy, zespoły interdyscyplinarne)	Liczba wspólnych inicjatyw zorganizowanych przez placówki (festynów, przeglądów, turniejów itp.) w stosunku do pozostałych inicjatyw organizowanych w ramach placówek	15	17	97
		Liczba dzieci objętych pracą interdyscyplinarną w placówkach wsparcia dziennego w stosunku do wszystkich dzieci korzystających	544/1 529	573/1 515	633/1 964
		Liczba spotkań zespołów interdyscyplinarnych w sprawie dzieci w placówkach wsparcia dziennego	209	229	320
Rozwój programu wolontaryjnego w rodzinach z dziećmi	Liczba szkoleń i wolontariuszy biorących udział w zajęciach przygotowujących do pracy z dziećmi	2/26	3/44	19/60	

		Liczba rodzin z dziećmi korzystających z pomocy wolontariuszy w stosunku do ogólnej liczby rodzin	73/2 839	85/2 348	38/1917
		Liczba wolontariuszy zaangażowanych w pracę z rodzinami z dziećmi w stosunku do ogólnej liczby wolontariuszy	73/112	86/239	38/1917

Realizując cel główny dotyczący wzmocnienia funkcji rodziny jako naturalnego środowiska opiekuńczo-wychowawczego dla dzieci, w Kielcach wdrożono i skoordynowano programy wspierające rodziny wielodzietne. W 2016 roku nastąpił wzrost liczby rodzin korzystających z Programu Karta Dużej Rodziny o 672 w stosunku do roku 2014 i wyniósł 1 467. W 2015 roku z Karty Dużej Rodziny skorzystało 1 300 rodzin. Podobna sytuacja dotyczyła rodzin korzystających z samorządowego Programu dla rodzin wielodzietnych. Liczba rodzin korzystających z tego wsparcia wyniosła kolejno: w 2014 roku – 795, w 2015 roku – 1 300, a w 2016 roku – 1 467 rodzin. Nie uległa zmianie liczba podmiotów realizujących samorządowy Program dla rodzin wielodzietnych, która w latach: 2014, 2015 i 2016 wyniosła po 11.

Wychodząc naprzeciw problemom, z jakimi na co dzień zmagają się rodziny, organizowane są dla nich grupy wsparcia. Zarówno w 2014, 2015 i 2016 roku zorganizowano po jednej takiej grupie, które odbywały średnio 15 spotkań rocznie.

W ramach realizacji celu szczegółowego dotyczącego wspierania rodziny poprzez podnoszenie kompetencji i umiejętności wychowawczych oraz opiekuńczych rodziców, oferowano udział w warsztatach w ramach Szkoły dla Rodziców i Wychowawców. Ofertę uczestnictwa w tego typu zajęciach zaproponowano w 2014 roku – 74 osobom, w 2015 roku – 79, a w 2016 roku – 85, natomiast ukończyło ww. Szkołę odpowiednio: w 2014 roku – 42 uczestników, w 2015 roku – 38 i w 2016 roku – 39. Kolejną możliwością uzyskania wsparcia i pomocy przez rodziny była szeroka oferta poradnictwa specjalistycznego, w szczególności pedagogicznego i psychologicznego. W 2016 roku liczba konsultacji pedagogicznych i psychologicznych wyniosła odpowiednio 25 i 414. Liczba ta nieznacznie zmalała w stosunku do roku 2015, gdzie stanowiła odpowiednio: 29 i 449, natomiast w 2014 roku: 31 i 373. Liczba konsultacji psychologiczno-pedagogicznych realizowanych w Miejskim Zespole Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w Kielcach wyniosła na przełomie kolejnych lat: 2013/2014 – 4 335, 2014/2015 – 3 747, 2015/2016 – 3 472. Należy nadmienić, że powyższe dane dotyczą czasu trwania roku szkolnego, a nie kalendarzowego, dlatego analizowane są osobno od pozostałych instytucji prowadzących tego typu konsultacje.

W 2016 roku Zespół Profilaktyki Rodzinnej MOPR (ZPR) wzmocnił się o jednego koordynatora. Świadczenie wsparcia rodzinom, w szczególności zmagającym się z trudnościami wynikającymi z nieprawidłowego wypełniania ról, wymaga podjęcia działań interdyscyplinarnych. Jednym tego typu aktywności jest monitorowanie sytuacji dziecka w rodzinie zagrożonej kryzysem. Stosunek liczby monitorowanych rodzin poprzez działania interdyscyplinarne w stosunku do liczby monitorowanych rodzin przez pracowników

socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi w 2014, 2015 i 2016 roku stanowił odpowiednio: 16,83%, 18,59%, 9,85%. Liczba monitorowanych środowisk rodzinnych wyniosła: w 2014 roku – 461, w 2015 roku – 418, a w 2016 roku – 209. Liczba monitorowanych rodzin poprzez działania interdyscyplinarne w 2016 roku pokryła się z liczbą monitorowanych rodzin przez pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi i wyniosła 209, czyli 100%, a w latach poprzedzających, stosunek procentowy kształtował się odpowiednio: 2015 rok – 50,72% , 2014 rok – 43,38%. Kolejnym z działań na rzecz poprawy funkcjonowania rodzin było planowane z roku na rok objęcie większej liczby rodzin z dziećmi wsparciem asystenta rodziny. W 2014 roku 4,23% rodzin z dziećmi objęto tego typu wsparciem, w 2015 roku – 4,49% i w 2016 roku – 7,20%. Zwiększył się także procent rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej korzystających ze wsparcia asystenta rodziny od 3,70% w 2014 roku do 9,39% w 2016 roku.

Realizując cel jakim jest zapobieganie sytuacjom kryzysowym, w szczególności oddzielenia dziecka od rodziny biologicznej poprzez pracę socjalną, założono zwiększenie liczby pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi w rejonach opiekuńczych MOPR. W latach 2014–2016 pracownicy socjalni pracujący z rodzinami stanowili średnio ok. 30% wszystkich pracowników socjalnych. Profesjonalne wsparcie i pomoc rodzinie wymaga od pracowników socjalnych i asystentów rodziny systematycznego szkolenia się w zakresie identyfikowania potrzeb i pomocy w rozwiązywaniu problemów występujących w rodzinach dysfunkcyjnych. Udział ww. grupy w szkoleniach wyniósł: w 2014 roku – 10%, w 2015 roku – 7%, a w 2016 roku – 14%. Wśród różnych form świadczenia pomocy rodzinom, organizowane są grupy wsparcia dla rodzin z dziećmi, warsztaty edukacyjne oraz tematyczne, np. umiejętności rodzicielskich, komunikacji itp. Niestety, w 2014, 2015 i 2016 roku tylko około 1% rodzin skorzystało z tego typu oferty w stosunku do ogółu rodzin z dziećmi objętych pomocą społeczną.

Realizacja Programu w zakresie wsparcia dzieci z rodzin zagrożonych dysfunkcjami lub dysfunkcyjnych poprzez wyrównywanie szans i zapobieganie niedostosowaniu społecznemu, odbywała się poprzez m.in. podejmowanie działań mających na celu rozszerzanie oferty zajęć o charakterze specjalistycznym (socjoterapeutycznym, korekcyjnym) w placówkach wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. Oferta poszczególnych placówek dotyczyła przede wszystkim prowadzenia następujących rodzajów zajęć: pomoc w odrabianiu lekcji, zajęcia tematyczne, spotkania ze specjalistami, warsztaty profilaktyczne, organizowanie wycieczek, obozów wypoczynkowych, kolonii, półkolonii, spotkań integracyjnych, zajęć

specjalistycznych i inne. W analizowanych latach: 2014, 2015, 2016, liczba dzieci korzystających z proponowanych form wsparcia wyniosła odpowiednio: 1 529, 1 515, 1 964.

Istotnym elementem działania na rzecz zintegrowanego systemu pomocy rodzinie z dzieckiem jest dążenie do zintensyfikowania współpracy pomiędzy placówkami wsparcia dziennego (rozszerzenie współpracy: ustalenie standardu współpracy, organizowanie zespołów interdyscyplinarnych). W 2016 roku wzrosła liczba wspólnych inicjatyw placówek i wyniosła 97, w 2015 roku – 14 a w 2014 roku – 15. Liczba dzieci objętych pracą interdyscyplinarną w placówkach wsparcia dziennego w stosunku do wszystkich dzieci korzystających z oferty placówek wyniosła w 2014 roku – 35,57%, w 2015 roku – 37,83%, a w 2016 roku – 32,23%. W 2016 roku wzrosła liczba spotkań zespołów interdyscyplinarnych w sprawie dzieci przebywających w placówkach wsparcia dziennego i wyniosła 320. W porównaniu do 2014 i 2015 roku było to o ponad 100 więcej.

I. 2. Realizacja celu głównego 2: Zapewnienie pieczy zastępczej dzieciom w przypadku niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców biologicznych

Cele szczegółowe	Działanie	Wskaźniki	2014	2015	2016
Propagowanie rodzicielstwa zastępczego jako najlepszej formy pieczy zastępczej dla dzieci	Inicjowanie, rozpowszechnianie i wspieranie działań mających na celu pozyskiwanie osób chętnych do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym kampanii społecznych	Liczba kampanii społecznych w stosunku do innych działań promocyjnych	1/5	1/7	1/7
		Liczba osób, które zgłosiły chęć bycia rodziną zastępczą lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka (w stosunku do roku poprzedzającego)	35/34	42/35	40/42
	Szkolenia i kwalifikowanie kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej	Liczba przeszkolonych rodzin/osób w odniesieniu do liczby, które powinny zostać objęte szkoleniem (kandydaci, rodziny niezawodowe ustanowione tymczasowo przez sąd, rodziny spokrewnione)	18 rodzin /22 osoby/ na 18 rodzin /22 osoby/	17 rodzin /21 osób/ na 17 rodzin /21 osób/	24 rodziny /30 osób/ na 30 rodzin /43 osoby/
		Liczba rodzin/osób zakwalifikowanych do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej w stosunku do liczby zgłoszonych kandydatów	4 rodziny /6 osób/ na 4 rodziny /6 osób/	0	3 rodziny /4 osoby/ na 3 rodziny /4 osoby/
Podniesienie jakości usług świadczonych przez Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach na rzecz osób prowadzących różne formy rodzinnej pieczy zastępczej	Objęcie wsparciem koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka i placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego	Liczba rodzin objętych opieką koordynatora w stosunku do wszystkich istniejących rodzin	161/162	156/158	148/149
		Liczba dzieci objętych diagnozą psychologiczną w stosunku do wszystkich dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej	171/227	151/205	148/199
	Wdrażanie kompleksowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom umieszczonym w rodzinnej pieczy zastępczej	Liczba dzieci skierowanych na terapię w stosunku do dzieci zdiagnozowanych	47/171	64/151	69/148
		Liczba dzieci objętych różnymi formami pomocy specjalistycznej w stosunku do dzieci ogółem	38/227	48/205	61/199

	Rozwój poradnictwa pedagogicznego, psychologicznego, w tym mediacji na rzecz osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej	Liczba spotkań/konsultacji pedagogicznych, psychologicznych w stosunku do zapotrzebowania	2 452/ 2 452	3 835/ 3 835	4 366/ 4 366
		Liczba przeprowadzonych mediacji w odniesieniu do zgłaszanych potrzeb działania tego typu	0	1	0
		Zwiększenie liczby specjalistów prowadzących poradnictwo i specjalistyczne wsparcie (nowozatrudnionych)	0	0	0
	Podnoszenie kwalifikacji pracowników pracujących na rzecz osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej poprzez udział w szkoleniach	Liczba szkoleń podnoszących kwalifikacje pracowników pracujących z osobami prowadzącymi rodzinne formy pieczy zastępczej w stosunku do zgłoszonego zapotrzebowania	15/15	22/22	9/9
Podniesienie jakości opieki świadczonej na rzecz dzieci przez osoby prowadzące różne formy rodzicielstwa zastępczego	Organizowanie szkoleń tematycznych w celu podnoszenia kwalifikacji opiekuńczo-wychowawczych osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej	Liczba szkoleń zorganizowanych dla osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej w stosunku do zgłoszonego zapotrzebowania (np. Szkoła dla Rodziców, ART)	2/2	13/13	12/12
		Liczba osób biorących udział w zorganizowanych szkoleniach	13	67	175
	Zapewnienie osobom prowadzącym rodzinne formy pieczy zastępczej wymiany doświadczeń poprzez organizowanie dla nich grup wsparcia	Liczba zorganizowanych spotkań grup wsparcia	5	10	9
		Liczba osób, które uczestniczyły w grupach wsparcia	69	85	114
	Udzielanie świadczeń fakultatywnych osobom prowadzącym różne formy pieczy zastępczej gwarantujących uzyskanie rzeczywistego wsparcia finansowego rodzinom	Kwota środków finansowych zatwierdzonych w planie finansowym z przeznaczeniem na realizację świadczeń fakultatywnych w stosunku do rzeczywistych potrzeb	76 000/ 87 149	40 344/ 111 423	79 644/ 120 924
		Liczba rodzin/dzieci, którym udzielono pomocy w formie świadczeń fakultatywnych w stosunku do liczby zaplanowanych rodzin/dzieci uprawnionych do ich otrzymania	67/60	71/45	53/87

Rozwój profesjonalnej rodzinnej pieczy zastępczej	Zawieranie umów z kandydatami spełniającymi warunki do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz rodzinami zastępczymi niezawodowymi zgodnie z corocznym limitem rodzin zastępczych zawodowych	Liczba zawartych umów w stosunku do przyjętego limitu	1/3	1/2	2/0
	Zatrudnienie osób do pomocy w sprawowaniu opieki i w pracach gospodarczych zawodowym rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka	Liczba osób zatrudnionych do pomocy w sprawowaniu opieki i pracach gospodarczych w stosunku do liczby rodzin zgłaszających zapotrzebowanie	10/6	5/4	5/5
	Zapewnienie zawodowym rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka zatrudnienia rodzin pomocowych w przypadku zaplanowanego wypoczynku lub w sytuacjach losowych	Liczba umów zawartych z rodzinami pomocowymi w stosunku do liczby rodzin zgłaszających zapotrzebowanie	6/6	11/11	7/4

Cel jakim jest zapewnienie pieczy zastępczej dzieciom w przypadku niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców biologicznych, zawiera działania związane z inicjowaniem, rozpowszechnianiem i wspieraniem inicjatyw dążących do pozyskania osób chętnych do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. W 2014 roku przeprowadzono 5 działań propagujących rodzicielstwo zastępcze, a w latach kolejnych, tj. 2015 i 2016 – już po 7 działań. W analizowanych latach zorganizowano tylko jedną kampanię społeczną zachęcającą do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. W 2014 roku chęć zostania rodziną zastępczą zadeklarowało 35 osób, w 2015 roku – 42, a w 2016 roku – 40.

Osoby zdecydowane na prowadzenie rodzinnych form pieczy zastępczej musiały odbyć odpowiednie szkolenie. W 2014 roku 18 rodzin – tj. kandydatów, rodzin niezawodowych ustanowionych tymczasowo przez sąd, rodzin spokrewnionych, ukończyło wymagane szkolenie oraz 4 rodziny uzyskały kwalifikacje do prowadzenia rodzinnej formy pieczy zastępczej. W 2016 roku było to odpowiednio 24 i 3 rodziny, w 2015 roku 17 rodzin przeszło szkolenie, natomiast żadnej z nich nie zakwalifikowano do prowadzenia rodzinnej formy pieczy zastępczej.

Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach (ORPZ) systematycznie udoskonala jakość oferowanych usług. Realizację bezpośredniego wsparcia rodzicielstwa zastępczego w ORPZ świadczą koordynatorzy, którzy w 2014 roku wspomagali 161 rodzin, w kolejnym roku – 156, a w 2016 roku – 148.

Dla dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej świadczona była m.in. pomoc o charakterze psychologiczno-pedagogicznym. W 2014 roku diagnozą psychologiczną objęto 75,33% dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, w 2015 roku 73,66% i w 2016 roku 74,37%. W wyniku przeprowadzonej diagnozy, w 2014 roku 27,49% dzieci zostało skierowanych na dodatkową terapię. W latach 2015–2016 procent dzieci uczęszczających na terapię wzrastał i wyniósł odpowiednio 42,38% i 46,62%. Wzrosła także z 16,74% w 2014 roku do 30,65% w 2016 roku liczba dzieci objętych różnymi innymi formami pomocy specjalistycznej w stosunku do dzieci ogółem umieszczonych w pieczy zastępczej.

W analizowanych latach zapotrzebowanie osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej odnośnie poradnictwa pedagogicznego i psychologicznego było w 100% realizowane przez ORPZ. Pomimo możliwości skorzystania przez rodziny z mediacji rodzinnej w 2015 roku tylko 1 rodzina wyraziła taką potrzebę.

Wyznacznikiem realizacji standardu i profesjonalnego świadczenia usług przez ORPZ jest uczestnictwo zatrudnionej kadry w szkoleniach podnoszących wiedzę i kompetencje. W 2014 roku zorganizowano 15 szkoleń podnoszących kwalifikacje pracowników

współpracujących z osobami prowadzącymi rodzinne formy pieczy zastępczej, w 2015 roku – 22 szkolenia, a w 2016 roku – 9. Należy zaznaczyć, że liczba przeprowadzonych szkoleń odpowiadała zgłoszonemu zapotrzebowaniu.

Dla osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej organizowane są szkolenia podnoszące kwalifikacje opiekuńczo–wychowawcze. W 2014 roku odbyły się 2 szkolenia, w których wzięło udział 13 osób, w 2015 roku w 13 szkoleniach uczestniczyło już 67 osób, a w 2016 roku w 12 szkoleniach wzięło udział 175 osób. Zwiększyła się również liczba uczestników grup wsparcia, na których osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej mają możliwość wymiany doświadczeń. W 2014 roku odbyło się 5 spotkań dla 69 osób, w 2015 roku – 10 spotkań dla 85 osób i w 2016 roku – 9 spotkań dla 114 osób.

Od 2014 roku rzeczywiste potrzeby finansowe osób prowadzących różne formy pieczy zastępczej (np. na wypoczynek, remont, opłaty związane z eksploatacją lokalu, zdarzenia losowe, jednorazowa pomoc na przyjęcie dziecka) przewyższały zakładane plany. W 2014 roku założono wysokość wydatków na poziomie 76 000 zł, a poniesiono koszty w wysokości 87 149 zł – różnica 11 149 zł. W następnych latach różnica pomiędzy zaplanowanymi kwotami na świadczenia fakultatywne a rzeczywistymi potrzebami powiększała się i wyniosła 71 079 zł w 2015 roku i 41 280 zł w 2016 roku. Podobna sytuacja miała miejsce w stosunku do liczby osób korzystających z ww. świadczeń. W 2014 roku 67 rodzin/dzieci skorzystało ze wsparcia, czyli o 11,67% więcej, pomimo że plan zakładał tylko 60 rodziny/dzieci. W następnym roku świadczenia fakultatywne trafiły dodatkowo do 26 rodzin/dzieci nie objętych planem (o 57,78% więcej), a w 2016 roku do 34 rodzin/ dzieci (o 64,15% więcej).

Jednym ze wskaźników dążenia do rozwoju profesjonalnej rodzinnej pieczy zastępczej w Kielcach, jest osiągnięcie założonego limitu zawieranych umów na prowadzenie zawodowej rodziny zastępczej. W 2014 roku limit ten określono na poziomie 3 umów, jednak w kolejnych latach został obniżony do 2. Pomimo zmniejszenia limitu w żadnym roku nie udało się go zrealizować. W 2014 i 2015 roku zawarto tylko po 1 umowie z kandydatami spełniającymi warunki do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz rodzinami zastępczymi niezawodowymi, a w 2016 roku nie zawarto żadnej umowy.

W przypadku gdy zawodowe rodziny zastępcze lub rodzinne domy dziecka wymagają wsparcia w sprawowaniu opieki lub w pracach gospodarczych, istnieje możliwość zatrudnienia osób do pomocy. W analizowanym okresie rodzinom zastępczym zagwarantowano adekwatną liczbę osób do zgłaszanych potrzeb. W sytuacjach losowych lub zaplanowanego wypoczynku, zawodowe rodziny zastępcze lub rodzinne domy dziecka korzystały ze wsparcia rodzin

pomocowych. W latach 2014–2016 podpisano odpowiednią do zapotrzebowania liczbę umów z rodzinami pomocowymi.

I.3. Realizacja celu głównego 3: Wspieranie placówek opiekuńczo-wychowawczych w osiągnięciu standardu opieki i wychowania

Cele szczegółowe	Działanie	Wskaźniki	2014	2015	2016
Osiągnięcie standardu wieku dzieci umieszczanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych	Kierowanie do placówek dzieci wyłącznie w wieku powyżej 7 lat w okresie do 31.12.2015	Liczba dzieci poniżej 7 lat umieszczonych w placówkach w okresie do 31.12.2015	1	7	0
	Kierowanie do placówek dzieci wyłącznie w wieku powyżej 10 lat od 01.01.2016	Liczba dzieci poniżej 10 lat umieszczonych w placówkach w okresie od 01.01.2016	-	-	5

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zmianie uległy standardy w zakresie kierowania dzieci do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Do końca 2015 roku istniała możliwość umieszczania dzieci poniżej 7 roku życia w placówkach w sytuacjach wyjątkowych, np. gdy w danej placówce przebywała matka lub ojciec dziecka lub rodzeństwo. W 2014 roku tylko jedno dziecko zostało umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej ze względu na przebywające tam starsze rodzeństwo. W roku kolejnym umieszczono w placówce opiekuńczo-wychowawczej siedmioro dzieci, z czego dwoje dzieci na pobyt przejściowy trwający 4 dni oraz dwoje dzieci niepełnosprawnych przez okres 1 miesiąca ze względu na brak miejsc w rodzinie specjalistycznej. Troje dzieci pozostało w placówce z uwagi na pobyt w niej starszego rodzeństwa.

Od 1 stycznia 2016 roku rozpoczęło się wdrażanie działań mających na celu osiągnięcie standardu w zakresie kierowania i umieszczania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych dzieci powyżej 10 roku życia. Zachowano jednak możliwość lokowania w wyjątkowych sytuacjach dzieci poniżej 10 roku życia. W 2016 roku w placówkach opiekuńczo-wychowawczych umieszczono wraz z rodzeństwem pięcioro dzieci poniżej 10 roku życia.

I.4. Realizacja celu głównego 4: Pomoc w usamodzielnieniu wychowanków pieczy zastępczej

Cele szczegółowe	Działanie	Wskaźniki	2014	2015	2016
Wczesne przygotowywanie wychowanków pieczy zastępczej do usamodzielnienia	Wydłużenie oddziaływań wychowawczych nakierowanych na wzmacnianie poczucia wartości i bezpieczeństwa oraz przygotowujących wychowanków do pełnienia ról społecznych poprzez umożliwienie im pozostawania w pieczy zastępczej do ostatecznego zakończenia nauki, nie dłużej niż do 25 roku życia	Liczba osób, które po uzyskaniu pełnoletności pozostały w pieczy zastępczej w stosunku do osób które osiągnęły pełnoletność	7/11	6/8	8/13 (placówki), 10/12 (rodzinna piecza zastępcza)
	Doskonalenie u wychowanków kompetencji i umiejętności społecznych (uczestnictwo w warsztatach z zakresu asertywności, radzenia sobie ze stresem i złością, komunikacji interpersonalnej, profilaktyki zdrowia itp.)	Liczba osób przygotowujących się do usamodzielnienia, które wzięły udział w szkoleniach z zakresu umiejętności społecznych w stosunku do wszystkich dzieci powyżej 15 lat umieszczonych w pieczy, które nie brały dotychczas udziału w szkoleniach tego typu	10/23	11/32	24/19
	Doskonalenie u wychowanków umiejętności aktywnego poruszania się po rynku pracy (CV, autoprezentacja, indywidualny plan rozwoju zawodowego, itp.)	Liczba osób przygotowujących się do usamodzielnienia, które wzięły udział w szkoleniach z zakresu umiejętności aktywnego poruszania się po rynku pracy w stosunku do wszystkich dzieci powyżej 15 lat umieszczonych w pieczy, które nie brały dotychczas udziału w szkoleniach tego typu	2/29	11/31	12/29
Przeciwdziałanie bezdomności osób usamodzielnionych poprzez zapewnienie odpowiednich	Prowadzenie mieszkań chronionych	Liczba osób mieszkających w mieszkaniach chronionych w stosunku do liczby miejsc	7/9	7/9	8/9

warunków mieszkaniowych osobom, które nie mogą powrócić do środowiska naturalnego	Prowadzenie lokali aktywizujących dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, w tym usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej	Liczba osób zamieszkujących w lokalach aktywizujących w stosunku do liczby miejsc	3/8	4/8	5/8
	Przydzielanie mieszkań z zasobów gminy osobom usamodzielnianym	Liczba osób usamodzielniających się, które otrzymały lokal z zasobów gminy w stosunku do liczby usamodzielnianych oczekujących	3/12	11/15	3/47
Zapewnienie poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez pomoc osobom usamodzielnionym w podjęciu zatrudnienia	Współpraca z Miejskim Urzędem Pracy w Kielcach w zakresie aktywizacji zawodowej osób usamodzielnianych w postaci staży	Liczba osób usamodzielnianych, które zostały skierowane na staż w stosunku do osób skierowanych	0	1/1	0
	Współpraca z Miejskim Urzędem Pracy w Kielcach oraz organizacjami pozarządowymi i instytucjami szkoleniowymi w zakresie aktywizacji zawodowej osób usamodzielnianych w postaci odbycia kursów zawodowych	Liczba osób usamodzielnianych, zakwalifikowanych do odbycia kursu zawodowego w stosunku do osób skierowanych	0	4/4	0
	Aktywizacja zawodowa osób usamodzielnianych poprzez kierowanie ich do prac społecznie użytecznych.	Liczba osób usamodzielnianych, skierowanych do prac społecznie użytecznych w stosunku do osób skierowanych	0	0	0

W ramach realizacji celu szczegółowego dotyczącego przygotowywania wychowanków pieczy zastępczej do usamodzielnienia, wyznaczono trzy wskaźniki obrazujące stopień realizacji przyjętego celu. Pierwszy z nich informuje o liczbie osób, które po uzyskaniu pełnoletności pozostały w pieczy zastępczej w stosunku do osób. W 2014 roku było to 63,64%, a w latach 2015 i 2016 odpowiednio: 75,00% i 72,00%. Spośród ogólnej liczby w 2016 roku, w instytucjonalnej pieczy zastępczej pozostało 61,53% usamodzielniających się osób, a w rodzinnej pieczy zastępczej – 83,33%. Drugi i trzeci wskaźnik dotyczą liczby przeszkolonych z umiejętności społecznych i aktywnego poruszania się po rynku pracy osób przygotowujących się do usamodzielnienia powyżej 15 roku życia. W 2016 roku po raz pierwszy, w porównaniu do 2014 i 2015 roku, liczba osób przygotowujących się do usamodzielnienia przeszkolonych na warsztatach umiejętności społecznych przewyższyła liczbę wszystkich dzieci powyżej 15 lat umieszczonych w pieczy, które nie brały dotychczas udziału w szkoleniach tego typu. Proporcja tych osób wyniosła 24 do 19 w 2016 roku, a we wcześniejszych latach było to odpowiednio: 2015 rok – 11 do 32 i 2014 rok – 10 do 23. O wiele mniej zadowalająco przedstawia się poziom realizacji wskaźnika doskonalenia u wychowanków umiejętności aktywnego poruszania się po rynku pracy. W 2014 roku przeszkolono tylko 2 na 29 osób powyżej 15 roku życia, natomiast w 2015 roku – 11/31, a w 2016 roku – 12/29. Jeśli chodzi o przeciwdziałanie bezdomności osób wychowywanych w pieczy zastępczej, zebrane dane wskazują, że liczba miejsc w mieszkaniach chronionych była wystarczająca w stosunku do zapotrzebowania, a na każde 9 miejsc w latach 2014, 2015, 2016 przypadało odpowiednio 7, 7, i 8 usamodzielnionych mieszkańców. Nie zmieniła się również liczba miejsc w lokalach aktywizujących (8) dla osób usamodzielniających się z niepełnosprawnością intelektualną. W kolejnych latach zamieszkiwała w nich następująca liczba młodzieży: w 2014 roku – 3, 2015 roku – 4, a w 2016 roku – 5. W 2016 roku liczba przydzielonych mieszkań z zasobów gminy dla osób usamodzielnianych wyniosła 3 na 47 oczekujących, co oznacza zaspokojenie zgłoszonych potrzeb na poziomie 6,38%. Zdecydowanie lepszy pod tym względem był 2015 rok, kiedy gmina przydzieliła mieszkania 11 spośród 15 oczekujących – 73,33% pokrycia zgłoszonego zapotrzebowania.

Z analizy trzeciego celu szczegółowego odnoszącego się do zapewnienia poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez pomoc osobom usamodzielnionym w podjęciu zatrudnienia wynika, że był to najsłabiej realizowany cel. W latach 2014–2016 nikogo nie zgłoszono do wykonywania prac społecznie użytecznych. W 2015 roku skierowano 4 osoby usamodzielniane do odbycia kursu zawodowego i tyle też osób ukończyło kursy, oraz

w tym samym roku 1 osoba odbyła staż zawodowy. W 2014 i 2016 roku realizacja powyższych wskaźników była zerowa.

Rozdział II. Ewaluacja Programu

Podstawowym narzędziem ewaluacji Programu był kwestionariusz ankiety (ankieta), który w okresie styczeń–luty 2017 roku wypełnili pracownicy socjalni rejonów opiekuńczych MOPR specjalizujący się w pracy z rodzinami z dziećmi do 18 roku życia. Ankiety uzupełniło 41 pracowników z 42, którzy na koniec 2016 roku pracowali z ww. kategorią osób. Dane liczbowe uzyskane z ankiety mogą różnić się od danych zebranych ze sprawozdań MOPR, między innymi dlatego, że nie wszyscy pracownicy socjalni, do których skierowano ankietę wypełnili ją (brak 1 osoby). Ponadto nie zawsze z rodzinami z dziećmi pracowali pracownicy socjalni specjalizujący się w pracy z ww. grupą.

Przedmiotem ewaluacji było sprawdzenie skuteczności podejmowanych działań z rodziną wymagającą różnego rodzaju pomocy, w oparciu o stosowane metody pracy z rodziną, analiza wypracowanego systemu współpracy między instytucjami oraz wskazanie ewentualnych korzyści dla rodziny płynących ze współpracy instytucji i specjalistów.

Analizowane w niniejszym rozdziale dane pochodzą przede wszystkim z przeprowadzonej ankiety, a ponadto wykorzystane zostały statystyki zaczerpnięte z dodatkowych źródeł, jakie stanowią inne badania ankietowe oraz sprawozdania.

Narzędzie badania składało się z 14 pytań: 8 zamkniętych, 4 półotwartych i 2 otwartych. Ankieta miała charakter anonimowy i była wysłana drogą elektroniczną do poszczególnych rejonów opiekuńczych, a następnie wypełniona w formie papierowej i złożona w odpowiednim dziale MOPR.

Z przeprowadzonej ankiety wynika, że liczba rodzin z dziećmi, z którymi pracowali pracownicy socjalni wyniosła w 2014 roku – 1 854, w 2015 roku – 2 156, a w 2016 roku – 1 917.

Tabela nr 1. Liczba rodzin, z którymi pracowali pracownicy socjalni

Lata	Liczba rodzin	W tym rodzin nowych (objętych po raz pierwszy pomocą w danym roku kalendarzowym)	
2014	1 854	388	20,93%
2015	2 156	387	17,95%
2016	1 997	414	20,73%

Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Wśród liczby wymienionych środowisk znajdowały się rodziny, które po raz pierwszy w danym roku kalendarzowym zaczęły korzystać z pomocy. Najwięcej nowych rodzin przybyło w 2016 roku – 414, co stanowiło 20,73% wszystkich rodzin korzystających z pomocy (Tabela nr 1). Najbardziej znaczący przyrost nowych rodzin zanotowano w Rejonie Opiekuńczym *Herby* – 52, a najmniejszy w Rejonie Opiekuńczym *Za Torami* – 12, co przedstawia tabel poniżej.

Tabela nr 2. Liczba rodzin i pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi do 18 roku życia na koniec grudnia 2016 roku

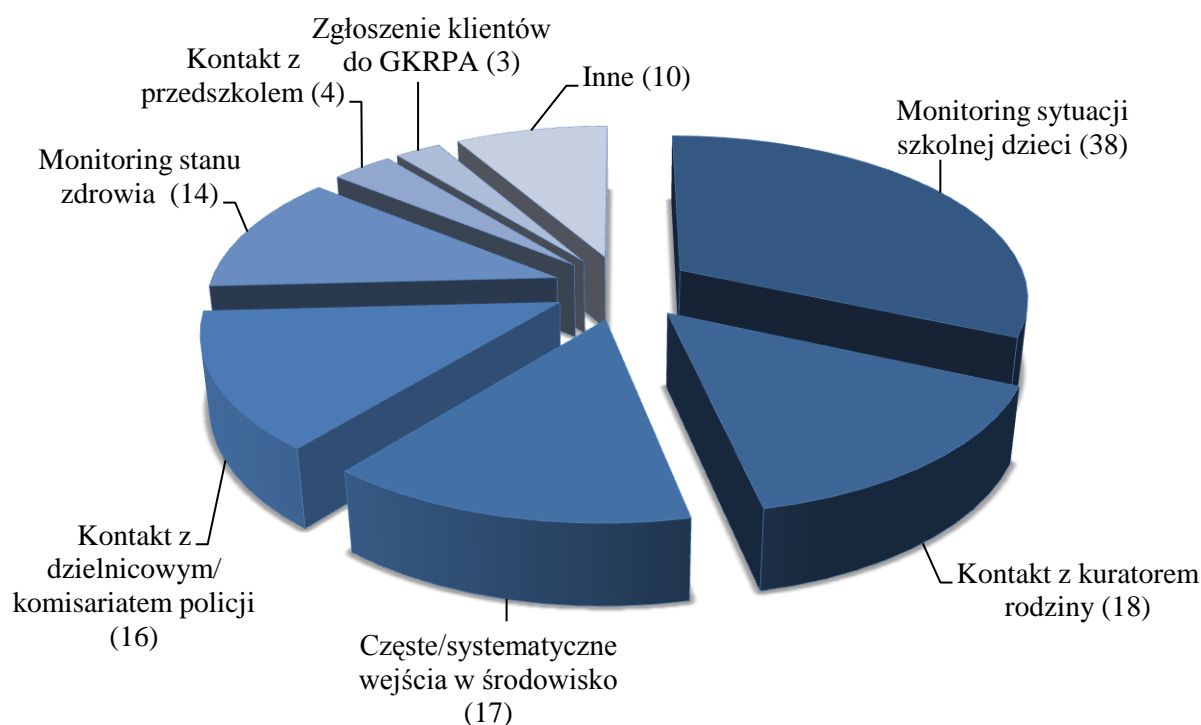
Lp.	Nazwa rejonu opiekuńczego (RO)	Liczba pracowników socjalnych	Rodziny z dziećmi do 18 roku życia		
			wszystkie	rodziny nowe	% nowych rodzin
1.	RO <i>Barwinek–Baranówek</i>	4	266	40	15,04%
2.	RO <i>Białogon</i>	4	220	34	15,45%
3.	RO <i>Czarnów</i>	4	211	48	22,75%
4.	RO <i>Herby</i>	4	159	52	32,70%
5.	RO <i>KSM</i>	4	219	38	17,51%
6.	RO <i>os. Jagiellońskie</i>	4	167	30	17,96%
7.	RO <i>os. Świętokrzyskie</i>	4	172	48	27,91%
8.	RO <i>Szydłówek</i>	3	89	22	24,72%
9.	RO <i>Śródmieście</i>	4	206	57	27,69%
10.	RO <i>Uroczysko</i>	3	170	33	19,41%
11.	RO <i>Za Torami</i>	3	118	12	10,17%
RAZEM		41	1997	414	20,73%

Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Jednym z narzędzi pracy socjalnej jest kontrakt socjalny. Niestety, pracownicy socjalni rzadko stosują ten sposób pracy z Klientem, jednak na przestrzeni lat 2014–2016 zaobserwowano wzrost częstotliwości wykorzystywania kontraktów socjalnych w pracy z rodzinami. Z przeprowadzonej ankiety wynika, że w 2014 roku zawarto 53 kontrakty, w 2015 roku – 59, a w 2016 roku – 71, co stanowiło kolejno: 2,85%, 2,73%, 3,56%. We wrześniu 2015 roku MOPR wprowadził *Procedurę postępowania pracownika socjalnego świadczącego pomoc w formie pracy socjalnej na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (Procedura)*. W dokumencie tym położono

szczególny nacisk na potrzebę stosowania kontraktów socjalnych. W ramach Procedury, w 2015 roku zawarto 53 kontrakty, a w 2016 roku – 194. Zdecydowana większość – 95% pracowników, którzy wypełnili ankietę prowadziła monitoring sytuacji rodziny w ramach Procedury. Do najczęstszych działań monitorujących należały: (podane odpowiedzi w ankietach częściowo pogrupowano): kontrola sytuacji szkolnej – 38 odpowiedzi (w tym kontakt z pedagogiem – 22 i współpraca z wychowawcą – 12), kontakt z kuratorem rodziny – 18, częste/systematyczne wejścia w środowisko – 17, kontakt z dzielnicowym/komisariatem policji – 16, monitoring stanu zdrowia (np. kontrola szczepień dzieci, kontakt z pielęgniarką środowiskową) – 14.

Wykres nr 1. Działania monitoringowe rodziny prowadzone w ramach Procedury

Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Do innych działań monitorujących zaliczono odpowiedzi, które uzyskały tylko po 2 lub 1 wskazaniu. Były to: praca socjalna przy udziale ZPR, przestrzeganie terminów odnotowania się w urzędzie pracy, kontakt ze żłobkiem, sprawdzanie sytuacji wychowawczej, kontakt z placówkami, do których uczęszczają dzieci, przekazywanie informacji dotyczących specjalistycznego wsparcia, w zależności od potrzeb zgłaszanych przez rodzinę, współpraca ze specjalistami MOPR.

W ramach Procedury postępowania pracownika socjalnego świadczącego pomoc w formie pracy socjalnej na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w 2015 roku przydzielono wsparcie asystenta rodziny 20 rodzinom, a w 2016 roku – 50. Rodziny te nie były w zainteresowaniu ZPR, czyli pracownik socjalny samodzielnie prowadził pracę socjalną na podstawie sporządzonego pisemnego kontraktu socjalnego. Zgodnie z Procedurą, w przypadku odmowy zawarcia lub nie realizowania postanowień kontraktu socjalnego przez członków rodziny, pracownik socjalny przekazuje dalszą pracę z rodziną do ZPR. W 2015 roku sytuacja taka dotyczyła 58 rodzin, a w 2016 roku – 103, co stanowiło 5,16% wszystkich rodzin korzystających z pomocy społecznej w danym roku.

Przedmiotem badania ewaluacyjnego były także metody stosowane w pracy socjalnej z rodziną. Pomimo że w jednym z pytań ankietowych poproszono pracowników socjalnych o wskazanie metod pracy z rodzinami, respondenci w odpowiedziach skoncentrowali się na podaniu rodzajów działań, które stanowią elementy wybranych metod. Różnorodność działań podejmowanych na rzecz rodzin przez pracowników socjalnych zawarta jest w Tabeli nr 3.

Tabela nr 3. Działania podejmowane na rzecz rodzin z dziećmi

Rodzaj działań	Liczba odpowiedzi
Prowadzenie rozmów edukacyjno-wspierająco-motywujących	20
Współpraca z: <ul style="list-style-type: none"> • kuratorem sądowym • dzielnicowym • terapeutą 	5 4 1
Monitoring środowiska zamieszkania, w tym zwiększenie częstotliwości wizyt	8
Kontakt z placówkami: <ul style="list-style-type: none"> • szkołą (pedagog) • służbą zdrowia 	5 3
Kierowanie do specjalistów	7
Informowanie o możliwościach uzyskania różnego typu pomocy w różnych instytucjach	5
Prowadzenie rozmów z członkami rodzin: <ul style="list-style-type: none"> • indywidualnych • z całą rodziną • mediacji 	4 3 1

Kierowanie do placówek	4
Monitoring ustalonych działań	3
Kierowanie do GDRPA	2

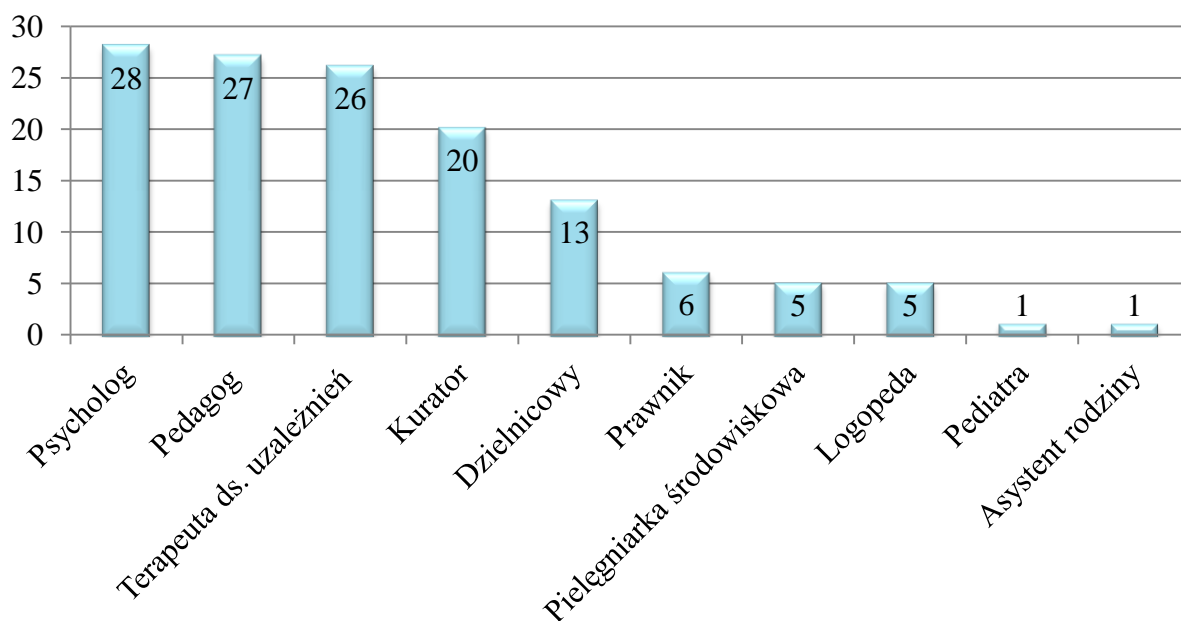
Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Jak wynika z powyższej tabeli, pracownicy socjalni w kontakcie z rodzinami stosują wiele działań, ale główny sposób pracy oparty jest na metodzie indywidualnych przypadków. Praca ta jest wspierana różnymi formami pracy grupowej, prowadzonymi w ramach jednostek organizacyjnych MOPR lub innych instytucji miejskich, bądź samorządowych (np. uczestnictwo w grupach edukacyjnych – zajęciach Szkoły dla Rodziców i Wychowawców, warsztatach umiejętności rodzicielskich, a dla dzieci i młodzieży w grupach wychowawczych, czy rozwojowych). Praca socjalna z rodzinami z dziećmi, zgodnie z wynikami przeprowadzonej ankiety, opierała się przede wszystkim na prowadzeniu rozmów edukacyjno–wspierająco–motywujących oraz na organizacji wsparcia specjalistów i współpracy z przedstawicielami różnych instytucji. W podejmowanych działaniach na rzecz rodzin z dziećmi, pracownicy socjalni kierowali się metodą Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach, podkreślającej znaczenie zasobów jednostki (rodziny) i wiodącej roli środowiska wspomaganego w poprawie własnej sytuacji¹. Na wykorzystanie tej metody wskazało 4 pracowników socjalnych.

Kolejne pytanie w kwestionariuszu (10) dotyczyło współpracy pracowników socjalnych ze specjalistami w procesie pomagania rodzinie z dziećmi. Z podanych odpowiedzi wynika, że wszyscy pracownicy taką współpracę podjęli. Z analizy podanych odpowiedzi wynika, że pracownicy socjalni szeroko pojmują zakres pojęcia specjalista, stąd jest nim zarówno np. psycholog, jak i kurator. Z racji szerokiego spektrum przedstawicieli różnych zawodów, z którymi współpracują pracownicy socjalni oraz odnosząc się do różnorodności i wielości problemów, każda wymieniona specjalność została wzięta pod uwagę w analizie odpowiedzi. Najczęściej podawano przedstawicieli następujących zawodów (w uszeregowaniu od najczęściej wymienianych): psycholog (28 wskazań), pedagog (27), terapeuta ds. uzależnień (26), kurator (20), dzielnicowy (13), prawnik (6), pielęgniarka środowiskowa i logopeda (po 5), po 1 wskazaniu – pediatra, asystent rodziny.

¹ Więcej informacji na temat Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach można znaleźć w: J. Szczepkowski, *Praca socjalna – Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2010.

Wykres nr 2. Współpraca pracowników socjalnych ze specjalistami w procesie pomagania rodzinie z dziećmi

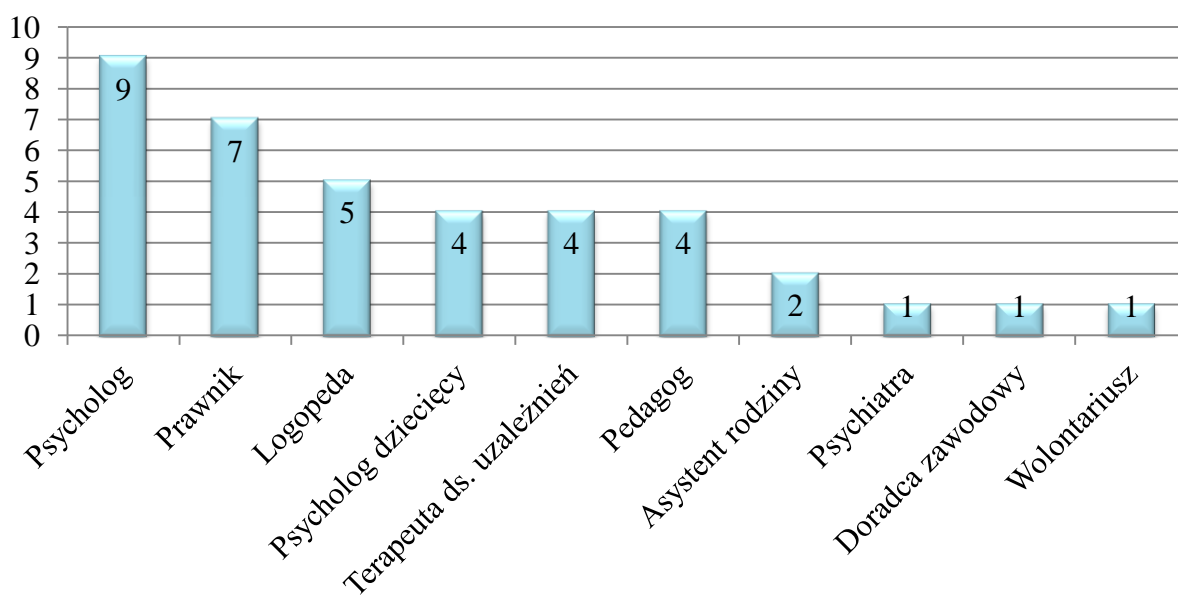

Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Wśród instytucji, z którymi pracownicy socjalni nawiązywali kontakt w pracy z rodziną znajdują się (w nawiasach znajdują się pełne nazwy podanych przez pracowników socjalnych skrótów): Zespół Oparcia Społecznego MOPR, ZPR (Zespół Profilaktyki Rodzinnej MOPR), SOW (Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla ofiar Przemocy MOPR), PIK (Punkt Interwencji Kryzysowej MOPR), ŚCPiE (Świętokrzyskie Centrum Profilaktyki i Edukacji), MZPPP (Miejski Zespół Poradni Psychologiczno–Pedagogicznych), ZOZ (zakład opieki zdrowotnej).

Analizując potrzeby odnośnie kontaktu ze specjalistami zgłaszane przez członków rodzin do pracowników socjalnych, osoby wspierane prosiły najczęściej o kontakt z (w nawiasie podano liczbę osób): psychologiem (9), prawnikiem (7), logopedą (5), psychologiem dziecięcym (4), terapeutą ds. uzależnień (4), pedagogiem (4), psychiatrą (1), doradcą zawodowym (1). Ponadto 2 rodziny prosiły o wsparcie asystenta rodziny i 1 o pomoc wolontariusza. Tylko w 2 wypadkach zgłoszono pracownikowi socjalnemu długie terminy oczekiwania na kontakt ze specjalistą oraz niedostosowane godzin przyjęć do potrzeb.

Wykres nr 3. Potrzeby kontaktu ze specjalistami zgłaszane przez członków rodzin do pracowników socjalnych

Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Podsumowując tematykę współpracy pracowników socjalnych ze specjalistami i zapotrzebowaniem zgłaszanym przez rodziny w tym zakresie, należy stwierdzić, że rodzaj specjalistów angażowanych w pracę z rodzinami w znacznej części pokrywa się z wolą rodzin, które dostrzegają własne problemy i sugerują potrzebną pomoc w ich rozwiązaniu.

Tabela nr 4. Najczęściej zgłaszane problemy przez rodziny z dziećmi w 2016 roku

Rodzaje problemów	Liczba wskazań
Problemy finansowe	30
Trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	17
Nadużywanie alkoholu/alkoholizm	16
Problemy zdrowotne w rodzinie	13
Brak pracy	11
Przemoc	10
Trudności mieszkaniowe	10
Uzależnienia	7, w tym:

u. dzieci od komputera	1
u. od leków	1
u. od substancji psychoaktywnych	1
u. bliżej nieokreślone	4
Konflikty ze współmałżonkiem/partnerem	5
Ubóstwo	2
Inne*	5

*Inne (po 1 wskazaniu): trudna sytuacja materialno–bytowa rodziny, trudna sytuacja zawodowa, rozwód, samotne macierzyństwo, brak możliwości pomocy dzieciom w nauce (proszę o pomoc wolontariusza)

Źródło: Ankieta do ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016

Z danych zamieszczonych w powyżej tabeli wynika, że oprócz problemów finansowych zgłaszanych najczęściej przez rodziny z dziećmi w 2016 roku, do najczęstszych należały trudności w sprawach opiekuńczo–wychowawczych, nadużywanie alkoholu przez członków rodzin, problemy zdrowotne, brak pracy i przemoc. Szczególnie ten ostatni problem jest nadal ważki i trudny do wykrycia, chociaż interdyscyplinarność działań i współpraca pracowników socjalnych z różnymi specjalistami stwarza większe możliwości zauważenia trudności, czy dysfunkcyjności rodziny. Ponadto, coraz bardziej świadome sytuacji przemocowych w rodzinie jest społeczeństwo, które także reaguje i informuje odpowiednie instytucje w tym zakresie. W 2014 roku pracownicy socjalni specjalizujący się w pracy z rodzinami założyli w 13 *Niebieskich Kart*, w 2015 roku – 15, a w 2016 roku – 12.

Część potrzeb zgłaszanych przez rodziny oraz uznanych jako zasadne dla poszczególnych członków rodziny przez pracownika socjalnego dotyczących wsparcia specjalistycznego, realizowana była w ramach ZPR. Z danych uzyskanych ze sprawozdań MOPR za lata 2015–2016 wynika, że w 2015 i 2016 roku odbyły się odpowiednio 335 i 332 spotkania z psychologiem, w których uczestniczyło w 2015 roku 93 osoby, w tym 31 w wieku od 3 do 17 lat, a w 2016 roku – 263 osoby, w tym 142 dzieci w wieku od 3 do 17 lat. W 2015 roku odbyło się 31 konsultacji logopedycznych dla 12 dzieci, a w 2016 roku – 45 konsultacji dla 7 dzieci. Na podobnym poziomie pozostała liczba osób korzystających ze wsparcia terapeuty ds. uzależnień ZPR. W latach 2014–2016 było to odpowiednio 54, 59 i najmniej – 42 osoby w 2016 roku. W systematycznym kontakcie z ww. specjalistą w 2016 roku pozostawało 10 osób, a w latach 2014–2015: 22 i 28. Odnosnie

koordynatorów ZPR, w 2016 roku uczestniczyli oni w 22 interwencjach dotyczących zagrożenia życia lub zdrowia 37 dzieci; z tej liczby 15 dzieci umieszczono w czasowej pieczy zastępczej, natomiast 22 dzieci powierzono opiece bliskiej rodziny lub osobom zaprzyjaźnionym w 2015 roku było to odpowiednio: 21 interwencji dotyczących 28 dzieci, w tym 14 umieszczono w czasowej pieczy zastępczej i 14 dzieci powierzono opiece bliskiej rodziny. W 2014 roku odbyły się 23 interwencje, 15 dzieci trafiło do pieczy zastępczej².

Odnosnie problemów finansowych rodziny, warto zauważyć, że formą odciążenia rodzin wielodzietnych w kosztach codziennego funkcjonowania jest korzystanie z Karty Dużej Rodziny zarówno przez rodziny naturalne jak i zastępcze. Ponadto niewątpliwie do poprawy sytuacji finansowej rodzin z dziećmi przyczynił realizowany od kwietnia 2016 roku *Program Rodzina 500+*. Z badania przeprowadzonego przez Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach (w Kielcach próba badania objęła 131 rodzin) wynika, że aż 94 korzystały z innych form wsparcia pieniężnego lub niepieniężnego, a tylko 10 rodzin zrezygnowało z korzystania z różnych świadczeń o charakterze pomocowym, w tym z pomocy społecznej, po otrzymaniu świadczenia 500+.

² Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Kielcach za lata 2014–2016.

Rozdział III. Wnioski

Opracowanie ewaluowanego Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016 miało na celu zaplanowanie i podjęcie działań w zakresie wspierania rodzin naturalnych przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo–wychowawczych oraz rozwój systemu pieczy zastępczej jako czasowej formy sprawowania opieki i wychowania dzieci w przypadkach niemożności wywiązywania się z tych obowiązków przez rodziców biologicznych. Zaplanowane działania oparto na diagnozie sytuacji rodzin z dziećmi oraz pieczy zastępczej. Ponadto, niezbędne dla podjętych w Programie celów i działań było wskazanie, jakie zasoby posiada system wsparcia rodziny w Kielcach, na ile są one wykorzystywane w podejmowanej pracy z rodziną oraz czy odpowiadają na zapotrzebowanie rodzin. W większości wyjaśnienia na powyższe pytania zawarte zostały w monitoringu. Działania ewaluacyjne Programu określono zgodnie z przyjętymi stwierdzeniami:

1. Czy właściwie zostały dobrane metody pracy socjalnej w pomocy rodzinie?
2. Czy można kontynuować program wspierania rodziny w oparciu o wypracowany system współpracy przez poszczególne instytucje?
3. Czy współpraca poszczególnych instytucji i specjalistów przyniosła korzyści dla rodzin?

Odnosząc się do pierwszego stwierdzenia można powiedzieć, że pracownicy socjalni opierają swoją pracę z rodziną na metodzie indywidualnych przypadków i w jej ramach podejmują wiele różnorodnych działań. Ponadto praca z przypadkiem wspierana jest metodą pracy grupowej i świadczona jest w ramach jednostek organizacyjnych MOPR lub innych instytucji miejskich. Na uwagę zasługuje fakt doskonalenia umiejętności pracowników socjalnych, którzy podejmują współpracę z rodzinami w oparciu o Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach. Niewątpliwie jakość pracy z rodzinami, a szczególnie interdyscyplinarność zapewniona została poprzez wprowadzenie *Procedury postępowania pracownika socjalnego świadczącego pomoc w formie pracy socjalnej na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo–wychowawczych*. Jest to korzyść nie tylko dla rodziny, ale także dla pracowników socjalnych, dla których praca z przedstawicielami różnych instytucji stanowi pomoc w postawieniu prawidłowej diagnozy i ustaleniu oraz realizacji pracy z rodziną. Podsumowując metody oraz różnorodność działań podejmowanych przez pracownika socjalnego na rzecz rodziny można stwierdzić, że coraz częściej pracownicy socjalni stosują *case management* (zarządzanie przypadkiem), który bazuje na identyfikacji potrzeb klienta (diagnoza), a następnie szukaniu możliwości ich zaspokojenia w oparciu o dostępne w środowisku zasoby. Chociaż sam *case management* nie stanowi modelu pracy socjalnej,

to jednak musi zasadać się na szerokiej wiedzy i umiejętnościach z zakresu pracy socjalnej³. Biorąc pod uwagę wielopropblemowość i poziom trudności występujących w rodzinach, w wielu przypadkach niezbędna jest praca specjalistów i stosowanie różnych metod oddziaływania, aby pomoc okazała się skuteczna. *Case management* wychodzi naprzeciw tym potrzebom. Nadal jednak rzadko wykorzystywanym narzędziem pracy (poza Procedurą) jest kontrakt socjalny.

Na pozostałe pytania ewaluacyjne, odnoszące się do możliwości kontynuowania Programu Wspierania Rodziny w oparciu o wypracowany system współpracy przez poszczególne instytucje oraz korzyści dla rodzin związane ze współdziałaniem specjalistów i instytucji, można odpowiedzieć twierdząco z kilku powodów. Po pierwsze w wyniku rozwoju systemu współpracy, instytucje np. edukacyjne, zdrowotne stają się bardziej czujne na problemy członków rodziny i w wielu przypadkach są pierwszym ogniwem wspierającym i szukającym możliwości pomocy dla rodziny. W związku powyższym zainteresowanie rodziną przestaje być udziałem tylko pomocy społecznej. Po drugie, funkcjonujący system współpracy umożliwia kompleksową diagnozę rodziny, co zwiększa szansę dostosowania konkretnych form pomocy do zidentyfikowanych potrzeb. Po trzecie, rodzina uzyskuje dostęp do szerszego grona specjalistów. Należy także zauważyć, że istnieją również niebezpieczeństwa dla rodziny wynikające z udziału zbyt wielu instytucji w procesie pomocy rodzinie. Związane jest to z faktem, że dorośli członkowie rodziny mogą zostać zobowiązani m.in. do udziału w grupach edukacyjnych, konsultacji ze specjalistami. Dzieci natomiast mogą uczestniczyć m.in. w zajęciach wyrównawczych lub korzystać z oferty świetlic środowiskowych. W tego typu sytuacjach, rodzina może nie mieć czasu na wdrożenie nabytej wiedzy, co rodzi implikacje dla osób koordynujących pracę z rodziną (pracowników socjalnych, koordynatorów), którzy powinni zwracać uwagę na formy, metody i czas wykorzystywany na działania edukacyjne, pomocowe i wspierające.

Trudność udzielenia bardziej konkretnych odpowiedzi na 2 i 3 pytanie ewaluacyjne związana jest faktem, że nie powołano Zespołu monitorującego Program. Zespół ten określiłby wskaźniki i zakres danych, które pozwoliłyby uchwycić poziom (jakościowy i ilościowy) realizacji współpracy instytucji i specjalistów, a także korzyści wynikające z działania systemu wspierania rodziny.

³ T. Kaźmierczak, M. Rymsza, *Case management jako formuła koordynacji usług społecznych i innych działań służb publicznych – przypadek aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych*, w: *Profesjonalna praca socjalna. Nowy paradygmat czy niedokończone zadanie?* w: K. Piątek, K. Szymańska-Zubertowicz (red.), Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń2011.

Rozdział IV. Rekomendacje

Na podstawie przeprowadzonego monitoringu i ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016 za niezbędne dla opracowania i realizacji kolejnego Programu uważa się uwzględnienie kilku wskazówek.

Odnosnie zarządzania Programem:

1. Konieczne jest powołanie przy kolejnym programie Zespołu monitorującego realizację etapów programu wspierania rodziny.
2. Opracowanie informacji dotyczącej miejsc prowadzenia w Kielcach Szkoły dla Rodziców i Wychowawców wraz z terminem rozpoczęcia zajęć, począwszy od 2017 roku, jako dokumentu uzupełniającego Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2017–2019.

Biorąc pod uwagę potrzebę upowszechnienia Programu zasadne jest:

1. Rozpropagowanie Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2017–2019 wśród instytucji zaangażowanych w pracę z rodzinami.
2. Opracowanie informatora zawierającego ofertę wsparcia i pomocy dla rodzin w Kielcach oraz rozprowadzenie go w różnego typu placówkach i instytucjach (np. placówkach podstawowej opieki zdrowotnej, edukacyjnych, rekreacyjnych).
3. Zintensyfikowanie kampanii na rzecz rodzicielstwa zastępczego oraz przygotowanie ulotki tematycznej, która oprócz podstawowych informacji dotyczącej przedmiotowej tematyki, przybliży rodzaj wsparcia jakie otrzymują dzieci i rodziny zastępcze ze strony Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach.

Zważywszy na wnioski uzyskane z monitoringu i ewaluacji Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Kielce na lata 2014–2016, warto w celach kolejnego programu uwzględnić potrzeby:

1. Poszerzenia oferty m.in. ośrodków wsparcia dziennego o naukę wspólnego budowania relacji rodziców z dziećmi, np. w trakcie odrabiania lekcji, zabawy, czynnego spędzania czasu wolnego.
2. Zwiększenia zatrudnienia specjalistów, a szczególnie o psychologa i terapeutę uzależnień, na zasadność czego wskazują liczba konsultacji u ww. specjalistów i znaczenie problemu alkoholowego w rodzinach przeżywających trudności opiekuńczo- wychowawcze.

Spis tabel i wykresów

<i>Tabela nr 1.</i>	<i>Liczba rodzin, z którymi pracowali pracownicy socjalni</i>	23
<i>Tabela nr 2.</i>	<i>Liczba rodzin i pracowników socjalnych specjalizujących się w pracy z rodzinami z dziećmi do 18 roku życia na koniec grudnia 2016 roku</i>	24
<i>Wykres nr 1.</i>	<i>Działania monitoringowe rodziny prowadzone w ramach Procedury</i>	25
<i>Tabela nr 3.</i>	<i>Działania podejmowane na rzecz rodzin z dziećmi</i>	26
<i>Wykres nr 2.</i>	<i>Współpraca pracowników socjalnych ze specjalistami w procesie pomagania rodzinie z dziećmi</i>	28
<i>Wykres nr 3.</i>	<i>Potrzeby kontaktu ze specjalistami zgłaszane przez członków rodzin do pracowników socjalnych</i>	29
<i>Tabela nr 4.</i>	<i>Najczęściej zgłaszane problemy przez rodziny z dziećmi w 2016 roku</i>	29